

Juliusz Bardach (3 XI 1914 – 26 I 2010)

W styczniu 2010 roku odszedł w wieku 96 lat Profesor Juliusz Bardach. Historyk prawa, ustroju, badacz dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego. Człowiek niezwykle ze względu na szerokość zainteresowań naukowych, wytrwałość w poszukiwaniach badawczych. Także, ze względu na los, który dane mu było przeżyć, miejsca, w których przyszło mu żyć.

Przyszwał na świat w Odessie, ale młodość przeżył we Włodzimierzu Wołyńskim, gdzie znalazł się w 1922 roku. Tam także zdał maturę. Studiował w Wilnie na Uniwersytecie im. Stefana Batorego na Wydziale

Prawa. Opiekę naukową objął nad nim profesor Stefan Ehrenkrewitz, historyk prawa, sympatyk Józefa Piłsudskiego, organizator i prezes Instytutu Naukowo-Badawczego Europy Wschodniej w Wilnie, ostatni rektor Uniwersytetu im. Stefana Batorego. Opieka ta owocowała m.in. wysłaniem Juliusza Bardacha na badania do Warszawy do Archiwum Akt Dawnych, gdzie świeżo upieczony badacz miał szansę zapoznania się z aktami Metryki Litewskiej. Zaowocowało to po powrocie do Wilna pracą pt. *Adopcja w prawie litewskim XV–XVI wieku*, bardzo dobrze przyjętą przez polskie środowisko naukowe. We „Wspomnieniach” Profesor Juliusz Bardach tak pisze o profesorze Stefanie Ehrenkrewitzu: *...Dla mnie stał się S. Ehrenkrewitz ... serdecznym opiekunem naukowym... Zachęcał mnie do kontynuowania badań...* Mimo trudności, jakie zaistniały ze znalezieniem etatu na Uniwersytecie dla Juliusza Bardacha, kontynuował on działalność naukową, redagując jednocześnie wileńską edycję „Robotnika”.

Od chwili wybuchu II wojny światowej zaczęła się tułaczka Profesora, jak wielu innych osób z terenów wschodnich Rzeczypospolitej. Jesienią 1943 roku wstąpił On do szeregów I Armii Wojska Polskiego i wraz z nią dotarł do Berlina. Po wojnie pełnił funkcję attaché wojskowego w Moskwie (do 1950 r.). Dwa lata przed rozstaniem się z wojskiem, w 1948 roku obronił pracę doktorską na Uniwersytecie Jagiellońskim. Jej podstawą stał się artykuł o adopcji

rozszerzony pod kierunkiem naukowym profesora Adama Vetulaniego, wybitnego historyka prawa, znawcy prawa kanonicznego. W pamięci Profesora Bardacha zachowała się tolerancyjna postawa Profesora Adama Vetulaniego wobec jego własnych poglądów politycznych: *...Ja sam przed Profesorem nie ukrywałem swej przynależności od przedwojnia do lewicy PPS i wyznawania w nauce metodologii marksistowskiej. Mogłem się więc okazać niemiłym „Nabytkiem” w Jego szkole. Nie przeszkodziło to jednak Profesorowi. Nie będąc przekonanym zwolennikiem tej metodologii, doceniał ją jednak jako pomocną przy badaniach historycznych...*

Od 1950 r. aż do śmierci, Profesor Juliusz Bardach związany był z Instytutem Historii Prawa Uniwersytetu Warszawskiego. Tam uzyskiwał kolejne stopnie. Tam stworzył krąg uczniów kontynuujących jego zainteresowania badawcze.

Pozostawił po sobie ogromny dorobek – około 590 prac. Tematycznie oscylowały one wokół historii państwa i prawa Polski (m.in. autor I tomu syntezy *Historia państwa i prawa Polski do roku 1795*, wspólnie z B. Leśnodorskim: *Historia państwa i prawa polskiego*, *Historia sejmu polskiego*, współautorstwo *Dziejów sejmu polskiego*), ustroju (m.in. *Historia ustroju i prawa polskiego*, wspólnie z B. Leśnodorskim i M. Pietrzakiem). Studentom prawa nazwisko Profesora kojarzy się głównie z podręcznikami akademickimi wykorzystywanymi do dzisiaj w praktyce uniwersyteckiej.

Profesor Bardach był zafascynowany dziejami Litwy. Znajduje to wyraz w jego dorobku (ok. 120 prac dotyczących tego zagadnienia).

Trudno w krótkim tekście wymienić wszystkie nurty badawcze podjęte przez Profesora w badaniu przeszłości Litwy. Wymienię jedynie kilka:

Artykuł pt. *Własność niedzielna w statutach litewskich* (1958 r.) był kontynuacją zainteresowań podjętych w doktoracie, dotyczących litewskiego prawa prywatnego. Profesor zajmował się badaniem powstawania, przekształceń i recepcji pomników kodyfikacji prawa w Wielkim Księstwie Litewskim: statutami litewskimi (m.in. *Statuty litewskie w ich kręgu prawno-kulturowym* (1988); *Statuty litewskie jako wyraz kultury prawnej epoki i ich oddziaływanie na kraje sąsiednie* (1989); *Statuty litewskie – pomniki prawa epoki Odrodzenia* (1974)); *Statuty litewskie w Koronie Królestwa Polskiego* (1999)).

Jego badania objęły dyskusowany przez historyków polskich, litewskich i białoruskich problem unii Polski z Litwą, począwszy od pierwszej unii w Krewie, w 1385 roku – do unii lubelskiej, z 1569 roku (m.in. *Krewa i Lublin. Z problematyki unii polsko-litewskiej*; *Unia lubelska, jej geneza i znaczenie*; *Unia polsko-litewska, jej treści i dziedzictwo*; *Związek Polski z Litwą*; *Od aktu w Krewie do Zareczenia Wzajemnego Obojga Narodów*).

Zainteresowania problemami pogranicz, wszelkiego typu, owocowały licznymi artykułami dotyczącymi m.in. stosunków narodowościowych w Wielkim Księstwie Litewskim (*O świadomości narodowej Polaków na Liwie i Białorusi w XIX–XX wieku*).

Wszechstronność zainteresowań badawczych powodowała, iż Profesor Juliusz Bardach znany jest nie tylko historykom prawa czy badaczom Wielkiego Księstwa Litewskiego. Pełnymi garściami z jego dorobku czerpały całe pokolenia historyków. Zwłaszcza iż Profesor nie żałował swego czasu na konsultacje, dyskusje. Z ogromną życzliwością i zainteresowaniem odnosił się do badań pozostających na pograniczu historii i historii prawa, rozumiejąc, iż badanie instytucji prawnych w dziejach bez treści historycznej będzie konstrukcją pozbawioną życia.

Jestem głęboko przekonana, iż dorobek Profesora będzie kontynuowany przez Jego uczniów. Stanie się także inspiracją dla badań historyków prawa i historyków następnych pokoleń. Zwłaszcza w tych sferach, gdzie historia nie może się obyć bez historii prawa i ustroju, a historia prawa dostrzega w swym kręgu badawczym niedostatek dziejów polityczno-społeczno-gospodarczych.

Ewa Dubas-Urwanowicz
Białystok